

Original Article

Perkembangan Pentadbiran Pensijilan Halal di Malaysia 1974-2016: Satu Tinjauan

Norhidayah Pauzi^a* & Saadan Man^a

^a Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Malaysia

* Corresponding author, email: da_my85@um.edu.my

ABSTRACT

Malaysia as known as Islamic state in the ASEAN region (Association of Southeast Asian Nations) has various strategic action plans for driving the development of Malaysia's halal certification. However, how does the history of Malaysia's halal institution is beginning and what are the main factors that affect it? This article focuses on the history of Malaysia's halal certification, the procedures of halal certifications and the factors affecting the growth of halal institutions in Malaysia. Research studies have used the methods of data collection through library research (documentation method) and field studies (interview method). The findings show that the background of development of halal institutions in Malaysia was started from government's awareness in line with a government initiative to make Malaysia as a world halal hub. Other factors are dependency by the government on imported food products and the highly demand in the food processing sector.

Keywords: halal certification, procedure, food, food processing.

Pendahuluan

Dewasa ini, industri halal merupakan antara industri yang pesat berkembang di peringkat global. Nilai dagangan antarabangsa bagi industri ini telah mencecah USD 50 bilion setahun (RM190 bilion) dengan jangkaan nilai dagangannya meningkat bagi setiap tahun berikutnya. Melihat kepada nilai dagangan industri halal yang berkembang pesat di peringkat global dan ASEAN khususnya, permintaan ke atas produk halal bukanlah satu perkara yang asing. Negara-negara yang terlibat dalam industri halal dilihat bersaing secara sihat mewujudkan badan-badan pensijilan halal yang diiktiraf di peringkat antarabangsa demi memenuhi dan menyokong tadbir urus industri halal bagi tujuan kemudahan pihak industri dan pengguna.

Bagi memenuhi kemudahan tersebut, negara-negara yang telah memiliki badan-badan pensijilan halal yang diiktiraf amat memerlukan tadbir urus halal yang teratur untuk tujuan mendapatkan keyakinan yang kukuh daripada pihak industri dan pengguna. Tadbir urus yang teratur ini perlu dibuktikan dengan kewujudan pembangunan standard halal sebagai rujukan utama di dalam aktiviti pensijilan halal oleh badan-badan pensijilan yang diiktiraf. Justeru, artikel ini akan memfokuskan perbincangan terhadap sejarah pembangunan institusi halal di Malaysia,

prosedur pensijilan halal semasa serta faktor-faktor yang mempengaruhi kepada perkembangan industri halal di Malaysia.

Halal Menurut Perspektif Syarak

Halal merupakan perkataan bahasa Arab yang berasal daripada perkataan *halla*, *yahillu*, *hillan*¹ yang bermaksud membolehkan,² menanggalkan,³ membuka ikatan dan perkara yang telah diharuskan sekalipun hukum asalnya adalah haram.⁴ Menurut *Kamus Dewan*,⁵ halal didefinisikan sebagai hukum membenarkan sesuatu perbuatan yang dilakukan dalam Islam, dibolehkan iaitu tidak ditegah oleh syarak, diizinkan dan dibenarkan. Pengertian halal juga merangkumi setiap perkara yang dibenarkan oleh hukum syarak.⁶ Halal adalah lawan kepada perkataan haram.⁷ Dalam bahasa Inggeris, halal diterjemahkan sebagai tidak mengikat (*untied*), melonggarkan/melepaskan (*loosened*),⁸ membenarkan (*allowed*), membolehkan (*permitted*), yang diizinkan (*permissible*), yang dapat diterima (*admissible*), menurut undang-undang (*lawful possession*),⁹ perkara yang disahkan (*lawful thing*), sah berdasarkan undang-undang (*legal legitimate*)¹⁰ dan yang dibenarkan (*to be or become permissible*).¹¹

Takrifan halal dari segi istilah adalah setiap perkara yang diberikan pilihan oleh syarak ke atas mukalaf untuk melakukan ataupun meninggalkannya tanpa diberikan ganjaran pahala dan dosa¹² ataupun setiap perkara yang dibenarkan oleh al-Quran dan sunnah. Ia merujuk kepada peraturan yang berkaitan kepenggunaan makanan dan minuman serta isu yang berkaitan dengannya seperti babi, darah, arak, bangkai dan seumpamanya.¹³ Selain daripada itu, terdapat

¹ Abu Mansur Muhammad bin Ahmad al-Azhari, *Tahdhib al-Lughah* (t.p.: al-Dar al-Misriyyah li al-Ta'lif wa al-Tarjamah, t.t.), 3: 435.

² Ibrahim Anis et al., *al-Mu'jam al-Wasit*, ed. ke-2 (t.p.: t.t.p., t.t.), 1: 194. Lihat juga, Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Besar Arab-Melayu-Dewan* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2006), 561.

³ Abu Mansur Muhammad bin Ahmad al-Azhari, *Tahdhib al-Lughah*, 436.

⁴ Muhammad bin Abi Bakr bin 'Abd al-Qadir al-Razi, *Mukhtar al-Sihah* (Bayrut: Maktabah Lubnan Nasyirun, 1995), 63.

⁵ Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Dewan*, ed. ke-4 (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2007), 502.

⁶ Wizarah al-Awqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah, *al-Mawsu'ah al-Fiqhiyyah*, ed. ke-2 (al-Kuwayt: Wizarah al-Awqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah, 1990), 18: 74.

⁷ Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Dewan*, 502. Lihat juga, Muhammad bin Abi Bakr bin 'Abd al-Qadir al-Razi, *Mukhtar al-Sihah*, 150. Lihat juga, Maktabah al-Sharqiyyah, *al-Munjid fi al-Lughah wa al-'Ilam* (Bayrut: Lubnan, 1986), 28: 147.

⁸ H. Anthony Salmon, *al-Qamus al-'Ali li al-Muta'allim* (Lubnan: Bayrut, 1972), 151.

⁹ Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, ed. J. Milton Cowan, ed. ke-3 (Lubnan: Maktabah Lubnan, 1980), 199. Lihat juga, Ed. E. Elias dan Elias A. Elias, *al-Qamus al-'Asri 'Arabi – Ingelisi*, ed. ke-8 (Cairo: Elias' Modern Press, 1925), 116.

¹⁰ "tanpa penulis", *al-Faraid al-Ariyyah li al-Tullab 'Arabi-Ingelisi* (Bayrut: Dar al-Mushriq, 1986), 117.

¹¹ Abdurrahman Haqqi et al., *Kamus Fikir* (Kuala Lumpur: Dar al-Fikr Sdn. Bhd., 2003), 116-117.

¹² Muhammad Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh* (t.p.: t.t.p., t.t.), 46. Lihat juga, Muhammad Amin al-Shahir bin Abidin, *Hashiyah Rad al-Mukhtar* (Bayrut: Dar al-Fikr, 1992), 339.

¹³ Noor Eshah Tom A. Wahab, "Konsep Halal dalam Pemakanan dari Perspektif Agama dan Keperluan Masyarakat" (makalah, Manusia dan Masyarakat, Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Fakulti Keseniaan dan Sains Sosial, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2008), 97.

beberapa bahagian dalam al-Quran menggunakan perkataan halal sebagai *al-tayyibat* (yang baik), *mubah* (yang dibolehkan), *jawaz* (boleh) dan *ihsan* (baik).¹⁴

Dalam istilah Usul al-Fiqh, halal dibincangkan di bawah perbincangan hukum taklif, iaitu sebagai *mubah* atau *al-ibahah* (harus). Dari segi bahasa, *mubah* atau *al-ibahah* bermaksud meluaskan, melepaskan,¹⁵ diharuskan untuk melakukan atau meninggalkannya dan diizinkan.¹⁶ Para ulama sepakat menyatakan *mubah* dari segi istilah adalah sesuatu yang diberi pilihan oleh syarak kepada mukalaf untuk melakukan ataupun meninggalkan dan tidak diberikan ganjaran pahala sesiapa yang melakukannya dan tidak mendapat dosa bagi sesiapa yang meninggalkannya kerana asal bagi sesuatu perkara adalah harus selagi mana ia tidak dinyatakan haram. Walau bagaimanapun, *mubah* boleh berubah menjadi wajib apabila dengan meninggalkannya membawa kepada kemudaratan kepada manusia dan menjadi haram apabila melakukannya akan menyebabkan kemusnahan kepada manusia.¹⁷ Contohnya, makanan, minuman, berjual beli semasa waktu azan Jumaat dan lain-lainnya.

Terdapat beberapa lafaz yang menunjukkan sesuatu perkara itu diharuskan oleh syarak iaitu:

- Sesuatu perkara yang diharuskan oleh syarak iaitu diberikan kebebasan oleh syarak sama ada untuk melakukannya atau meninggalkannya.¹⁸

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أَحَلَّ لَكُمْ الْطَيِّبَاتُ

Terjemahan: Mereka bertanya kepada kamu (wahai Muhammad): Apakah (makanan) yang diharamkan bagi mereka?" Bagi menjawabnya katakanlah: "Diharamkan bagi kamu (memakan) yang baik. (Surah al-Maidah, 5: 4)

Menurut Ibn Kathir, makanan yang baik (*al-tayyibat*) adalah haiwan sembelihan yang halal dan baik, pengertian *al-tayyibat* juga adalah setiap perkara yang diharamkan oleh Allah SWT dan perolehan pendapatan daripada sumber yang halal mengikut hukum syarak.¹⁹

- Terdapat nas yang menafikan dosa dan kesalahan sekiranya melakukannya ia disertai oleh kewujudan *qarinah*.²⁰

¹⁴ Mohamad Nasran Mohamad dan Norhalina Othman, "Audit Pengesahan Halal: Kajian Di Jabatan Kemajuan Islam Malaysia," *Jurnal Penyelidikan Islam* 22 (2009), 22.

¹⁵ Muhammad Abu al-Nur Zuhayr, *Usul al-Fiqh* (al-Qaherah: Dar al-Tiba'ah al-Muhammadiyah, t.t.), 1: 57.

¹⁶ Muhammad al-Khadari Bik, *Usul al-Fiqh* (Bayrut: Dar al-Qalam, 1987), 54.

¹⁷ Wahbah al-Zuhayli, *al-Fiqh al-Islami wa Adillatuhu*, ed. ke-3 (Dimashq: Dar al-Fikr, 1989), 1:53. Lihat juga, Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, 46. Lihat juga, Muhammad Abu al-Nur Zuhayr, *Usul al-Fiqh*, 1: 57. Lihat juga, 'Iyad bin Nami Sulmi, *Usul al-Fiqh al-Ladhi la Yasa' al-Faqih Jahluhu* (al-Riyad: Dar al-Tadmuriyah, 2012), 53-54. Lihat juga, Badr al-Din Muhammad bin Bahadur bin 'Abd Allah li Zarkashi, *al-Bahr al-Muhit fi Usul al-Fiqh* (al-Kuwayt: Wizarah al-Awqaf wa al-Shu'un al-Islamiyyah, 1992), 275.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ 'Imad al-Din bin al-Fida' Isma'il bin Kathir al-Qurashi al-Dimashqi, *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* (al-Madinah: Maktabah al-'Ulum wa al-Hikam, 1993), 2:16. Lihat juga, Abu 'Abd Allah Muhammad bin Muhammad al-Ansari al-Qurtubi, *al-Jami' li Ahkam al-Quran* (t.p.: Dar al-Kitab al-'Arabi, t.t.), 6: 65.

²⁰ 'Iyad bin Nami Sulmi, *Usul al-Fiqh al-Ladhi la Yasa' al-Faqih Jahluhu*, 53-54.

قُلْ لَا آجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا
أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ
رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

Terjemahan: Katakanlah (Wahai Muhammad): Tidak aku dapati dalam apa yang telah diwahyukan kepada ku sesuatu yang diharamkan kepada orang yang hendak memakannya melainkan bangkai, darah yang mengalir, daging babi - kerana sesungguhnya ia adalah kotor atau sesuatu yang dilakukan secara fasik iaitu haiwan yang disembelih atas nama yang lain daripada nama Allah". Kemudian, sesiapa yang terpaksa (memakannya kerana darurat) sedang ia tidak menginginkan dan tidak melampaui batas maka sesungguhnya Tuhan mu Maha Pengampun lagi Maha Mengasihani.
(Surah al-An'am, 6: 145)

Dalam ayat di atas, Allah SWT memerintahkan kepada Rasulullah SAW dan manusia untuk menjelaskan kepada orang-orang yang melakukan pendustaan dengan mengharamkan perkara yang telah diberikan oleh Allah SWT bahawa perkara yang diharamkan oleh Allah SWT adalah darah yang mengalir, bangkai dan daging babi dan binatang yang disembelih atas nama selain Allah SWT. Namun, sesiapa yang dalam keadaan terpaksa untuk memakan makanan yang dilarang maka tidak berdosa dan dimaafkan oleh Allah SWT dengan mengambilnya sekadar keperluan hidup sahaja.²¹

- Nas yang jelas menunjukkan kehalalannya.²²

أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ
أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تُخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ

Terjemahan: Dihalalkan bagi kamu pada malam hari puasa, bercampur (bersetubuh) dengan isteri-isteri kamu, isteri-isteri kamu adalah sebagai pakaian bagi kamu dan kamu sebagai pakaian bagi mereka. Allah mengetahui bahawa kamu mengkhianati diri sendiri, lalu ia menerima taubat kamu dan memaafkan kamu.

(Surah al-Baqarah, 2: 187)

Ayat ini merupakan rukhsah (keringanan) daripada Allah SWT kepada umat Islam. Islam membenarkan kepada orang yang berpuasa untuk makan, minum, bersetubuh dan berehat selepas berbuka puasa sedangkan perkara-perkara ini dilarang untuk melakukannya pada siang hari.²³

- Nas suruhan yang datang selepas tegahan.²⁴

²¹ Ibn Kathir, *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* (2004), 2: 1073. Lihat juga, al-Qurtubi, *al-Jami' li Ahkam al-Quran*, 7: 114.

²² `Iyad bin Nami Sulmi, *Usul al-Fiqh al-Ladhi la Yasa' al-Faqih Jahluhu*, 53-54.

²³ Ibn Kathir, *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* (1993), 1: 209. Lihat juga, al-Qurtubi, *al-Jami' li Ahkam al-Quran* (2010), 1: 691.

²⁴ Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, 47.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾

Terjemahan: Setelah selesai sembahyang maka bertebaranlah kamu di muka bumi untuk menjalankan urusan masing-masing dan carilah apa yang kamu hajati dari limpah kurnia Allah serta ingatlah kepada Allah sebanyaknya dalam segala keadaan supaya kamu berjaya di dunia dan akhirat.

(Surah al-Jumu'ah, 62: 10)

Dalam ayat ini, Allah SWT telah melarang orang Islam untuk berjual beli setelah mendengar azan dan memerintahkan mereka untuk berkumpul untuk menunaikan sembahyang Jumaat. Setelah itu, Allah SWT membenarkan mereka untuk meneruskan urusan mereka di bumi serta mencari rezeki Allah SWT.²⁵

- Perkara yang dituntut oleh syarak untuk melakukannya seperti perkahwinan, makanan dan minuman.²⁶

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

Terjemahan: Wahai Rasul-rasul, makanlah daripada benda-benda yang baik lagi halal dan lakukan amalan-amalan soleh. Sesungguhnya Aku mengetahui akan apa yang kamu lakukan.

(Surah al-Mukminun, 23: 51)

Ayat ini menjelaskan bahawa Allah SWT telah memerintahkan kepada para Rasul supaya memakan makanan yang halal dan mengerjakan amalan yang soleh. Ini menunjukkan bahawa makanan yang halal boleh membantu manusia untuk melakukan amalan-amalan kebaikan sebagaimana yang dianjurkan dalam Islam.²⁷

- Perbuatan yang didiamkan oleh syarak. Ini adalah kerana asal sesuatu perkara yang bermanfaat adalah halal.²⁸

Dapat disimpulkan di sini bahawa halal mempunyai pengertian yang cukup luas. Halal merupakan setiap perkara yang dibenarkan oleh Allah SWT untuk menggunakan dan diambil manfaat daripadanya ataupun setiap perkara yang diberikan pilihan oleh Allah SWT kepada manusia untuk melakukan ataupun tidak melakukannya serta tidak diberikan pahala mahupun dosa jika melakukan ataupun tidak melakukannya. Ini kerana asal setiap perkara diharuskan oleh syarak selagi mana ia tidak dinyatakan haram. Dalam konteks makanan misalnya, semua jenis makanan yang berada di muka bumi adalah halal kecuali dinyatakan pengharamannya dalam al-Quran mahupun sunnah baginda Rasulullah SAW.

²⁵ Ibn Kathir, *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* (1993), 4:367.

²⁶ Abu Zuhrah, *Usul al-Fiqh*, 47.

²⁷ Ibn Kathir, *Tafsir al-Qur'an al-'Azim* (1993), 3:239.

²⁸ `Iyad bin Nami Sulmi, *Usul al-Fiqh al-Ladhi la Yasa' al-Faqih Jahluhu*, 53-54. Lihat juga, Badr al-Din Muhammad, *al-Bahr al-Muhit fi Usul al-Fiqh*, 275.

Perkembangan Institusi Halal di Malaysia

Penglibatan Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) dalam memberi pengesahan status halal kepada produk makanan dan barangan guna Islam di negara ini bermula pada tahun 1974 apabila Pusat Penyelidikan, Bahagian Hal Ehwat Islam, Jabatan Perdana Menteri memberi surat pengesahan halal kepada produk-produk yang memenuhi kehendak syarak. Bermula pada tahun 1994 pengesahan halal diberi dalam bentuk sijil pengesahan beserta logo halal dan mulai 30 September 1998 pemeriksaan halal dilaksanakan oleh Syarikat Ilham Daya iaitu sebuah syarikat yang dilantik oleh kerajaan.²⁹

Pada 1 September 2002, kerajaan telah memutuskan bahawa semua urusan pengesahan halal dilaksanakan sepenuhnya oleh JAKIM melalui Bahagian Kajian Makanan dan Barangan Gunaan Islam yang mempunyai hanya 28 jawatan. Dengan perkembangan pesat industri makanan di negara ini dan keperluan semasa umat Islam, maka pada 17 November 2005 Jabatan Perkhidmatan Awam Malaysia telah meluluskan sebanyak 165 perjawatan pelbagai skim dan gred dengan nama baru Bahagian Hub Halal.

Pada 2 April 2008, pengurusan pensijilan halal diambil alih oleh Halal Industry Development Corporation. Walau bagaimanapun mesyuarat Jemaah Menteri pada 8 Julai 2009 telah memutuskan pengurusan pensijilan Halal Malaysia dalam dan luar negara dikembalikan kepada JAKIM. Misi utama penubuhan Bahagian Hab halal adalah memastikan semua produk yang diberikan sijil halal atau yang menggunakan perbincangan halal adalah suci dan halal mengikut lunas-lunas syarak. Visi utama bahagian ini pula menjadikan Malaysia sebagai sebuah pusat perkhidmatan pensijilan halal yang berwibawa dan diiktiraf di peringkat nasional dan antarabangsa.

Disamping itu, polisi kualiti adalah bahagian ini adalah komited memberi perkhidmatan Pensijilan Halal Malaysia yang cekap, cepat, berintegriti, berkredibiliti serta memenuhi keperluan pelanggan berdasarkan undang-undang, peraturan, standard dan garis panduan berkaitan yang diguna pakai di dalam pengurusan Pensijilan Halal Malaysia. Selain itu, bahagian ini akan sentiasa melaksanakan penambahbaikan berterusan bagi meningkatkan sistem pengurusan kualiti perkhidmatan Pensijilan Halal Malaysia selaras dengan visi dan misi Bahagian, serta memenuhi keperluan standard ISO/IEC 17065.³⁰

Prosedur Pensijilan Halal di Malaysia

Dalam mengawal pengurusan halal di Malaysia, undang-undang telah digubal melalui Akta Perihal Dagangan (Penandaan Makanan) 1972 (APD 1972). Akta ini telah dipinda dan menamakan JAKIM/ Jabatan Agama Islam Negeri (JAIN)/ Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) sebagai badan tunggal pensijilan halal di Malaysia di peringkat pentadbiran kerajaan.³¹ Justeru, prosedur pensijilan halal adalah tertakluk kepada garis panduan dan piawaian halal yang telah

²⁹ Portal Rasmi Halal Malaysia, "Sejarah Malaysia," laman sesawang *Portal Halal Rasmi Malaysia*, dicapai pada 2 Mac 2018, <http://www.halal.gov.my/v4/index.php?data=bW9kdWxlcY9uZXdzOzs7Ow==&utama=ann&ids=corporate&lang=bm>.

³⁰ Jabatan Kemajuan Islam Malaysia, "Visi, Misi dan Objektif," laman sesawang *Jabatan Kemajuan Islam Malaysia*, dicapai pada 2 Mac 2018, <http://www.islam.gov.my/bahagian-hab-halal/200-visi-misi-objektif-dan-piagam-pelanggan>.

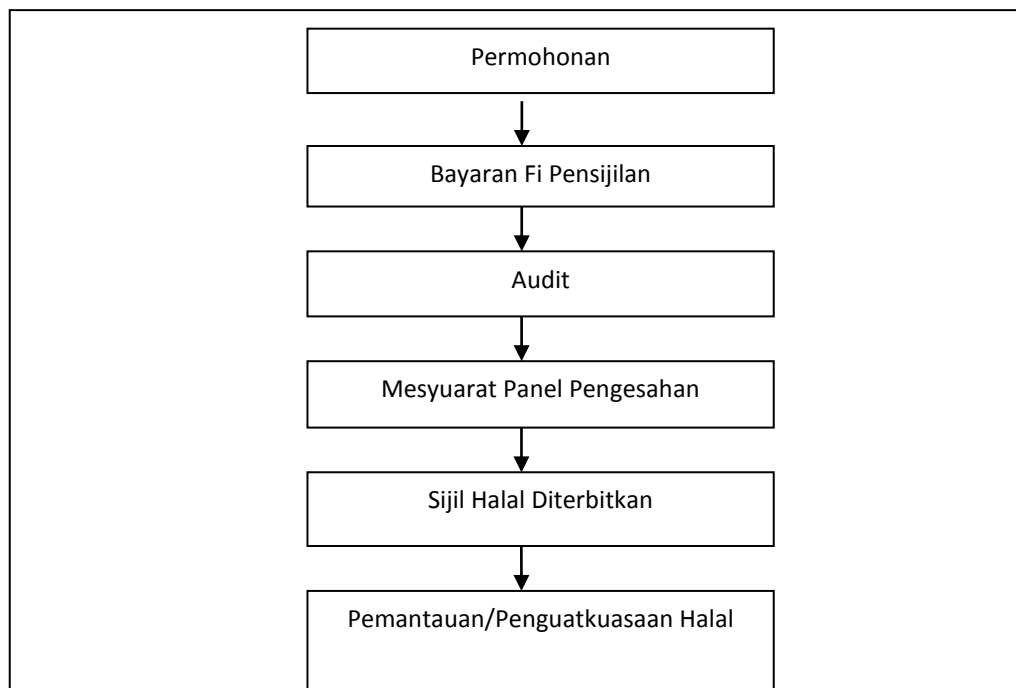
³¹ Norazilawati Md Dahlal, *Pengurusan Kualiti Makanan Halal* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2015), 16.

ditetapkan oleh JAKIM/JAIN/MAIN. Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia (MPPHM 2014) menjadi garis panduan umum dalam memberikan kefahaman kepada pengusaha dan masyarakat awam mengenai syarat dan keperluan pensijilan yang merangkumi proses penyediaan, pemprosesan, penyimpanan, pembungkusan, pengendalian dan pengangkutan bagi makanan, minuman dan barang guna orang Islam selain daripada menjadi rujukan kepada pihak berkuasa dalam menentukan kehalalan sesuatu produk. Mana-mana pengusaha tempatan mahupun luar negara yang ingin mengemukakan permohonan sijil halal perlu mematuhi piawaian asas yang ditetapkan oleh JAKIM/JAIN/MAIN.

Pada tahun 2013, semua negeri telah bersetuju untuk menyeragamkan prosedur pensijilan halal dengan menggunakan sistem aplikasi MYeHALAL. Penyeragaman ini termasuklah penggunaan satu prosedur, satu standard, satu sistem, satu sijil dan satu logo. Melalui sistem MYeHALAL, terdapat tujuh Skim Permohonan Pensijilan Halal iaitu³² Skim Produk Makanan/Minuman/ Makanan Tambahan, Skim Premis Makanan, Skim Barang Gunaan, Skim Rumah Sembelih, Skim Kosmetik dan Dandanan Diri, Skim Farmaseutikal dan Skim Logistik.

Prosedur pensijilan halal melibatkan enam peringkat pemprosesan. Rajah 1.1 merupakan ringkasan kepada prosedur pensijilan halal di Malaysia:³³

Rajah 1.1: Prosedur Pensijilan Halal Malaysia

Sumber: JAKIM

³² Portal Halal Rasmi Malaysia, "Penjenamaan Semula Sistem E-Halal," laman sesawang *Portal Halal Rasmi Malaysia*, dicapai pada 29 Mei 2014, <http://www.halal.gov.my/v3/index.php/ms/media/pengumuman/327-penjenamaan-semula-sistem-e-halal>.

³³ Nadia Zammil Md Nasir (Penolong Pengarah, Bahagian Hab Halal, Cawangan Pengurusan Halal, Jabatan Kemajuan Islam Malaysia), dalam temu bual dengan penulis, 22 Mei 2014. Lihat juga, Bahagian Hab Halal, *MPPHM 2014*, 32.

Pertama: Permohonan

Dalam peringkat permohonan, permohonan sijil halal dikemukakan melalui Sistem MYeHALAL yang akan mengasingkan permohonan mengikut kedudukan kilang di negeri-negeri secara automatik melalui laman web JAKIM, www.halal.gov.my. Pemohon dikehendaki mengisi borang permohonan dengan mengemukakan butiran-butiran yang dinyatakan dalam borang permohonan dan menyertakan sijil-sijil yang berkaitan mengikut kategori-kategori yang dipohon. Pemohon juga dikehendaki menyediakan fail khas "Sijil Pengesahan Halal" untuk menyimpan dokumen-dokumen berkaitan yang boleh dirujuk apabila pemeriksaan dijalankan ke atas premis. Setelah permohonan diterima oleh pihak JAKIM/MAIN/JAIN, permohonan yang telah lengkap akan menerima surat bayaran caj perkhidmatan. Jika permohonan yang diberikan tidak lengkap maka ia secara automatik ditolak oleh sistem MYeHalal dan surat pemberitahuan akan dikeluarkan.

Kedua: Bayaran Fi Pensijilan

Fi pensijilan yang dikenakan adalah untuk tempoh dua tahun kecuali permohonan rumah sembelih iaitu untuk tempoh satu tahun. Kadar fi pensijilan adalah mengikut kategori yang ditetapkan dan fi pensijilan yang telah dibuat tidak akan dikembalikan.

a) Industri pengeluar produk

Jadual 1: Fi Pensijilan Industri Pengeluar Produk

Industri Kecil (RM)	Perusahaan Kecil dan Sederhana (IKS) (RM)	Industri Multinasional (RM)
100	400	700

Sumber: MPPHM 2014, JAKIM

b) Rumah Sembelih

Jadual 2: Fi Pensijilan Rumah Sembelih

Premis Kecil (RM)	Premis Sederhana (RM)	Premis Besar (RM)
100	400	700

Sumber: MPPHM 2014, JAKIM

c) Premis Makanan

Jadual 3: Fi Pensijilan Premis Makanan

Premis Makanan: Restoran/Katering/Kiosk/Medan Selera/Gerai/Perkhidmatan Penyajian Makanan (RM)	Hotel (RM)

100 -setiap satu unit premis	100 -setiap satu unit dapur -setiap satu unit restoran
---------------------------------	--

Sumber: MPPHM, JAKIM

d) Logistik

Jadual 4: Fi Pensijilan Logistik

Industri kecil/desa (RM)	Perusahaan kecil & sederhana (PKS) (RM)	Industri multinasional (RM)
100	400	700

Sumber: MPPHM, JAKIM

Ketiga: Pengauditan

Setelah bayaran caj perkhidmatan dijelaskan, dokumen permohonan tersebut diserahkan kepada pegawai pemeriksa untuk melakukan penilaian dan semakan audit dokumen. Jika dokumen mematuhi semua syarat yang ditetapkan, audit lapangan akan dilakukan ke premis pemohon. Bagi pengauditan ke atas kilang, pemeriksaan dilakukan oleh sekurang-kurangnya dua pegawai iaitu Pegawai Hal Ehwal Islam (Pengajian Islam) dan pegawai teknikal (Pegawai Teknologi Makanan). Pemeriksaan audit ke atas rumah sembelihan dilakukan oleh Pegawai Hal Ehwal Islam dan pegawai teknikal. Manakala, audit lapangan merangkumi mesyuarat pembukaan, semakan dokumen, pemeriksaan lapangan, penyediaan laporan audit dan mesyuarat penutup. Pemeriksaannya mencakupi keperluan umum dan khusus pensijilan termasuk dokumentasi dan profil syarikat, Sistem Kawalan Halal Dalaman, bahan mentah/ramuan dan bahan bantuan pemprosesan, peralatan, pembungkusan dan pelabelan, penyimpanan, pemprosesan, pengangkutan, pekerja, sistem sanitasi dan kebersihan premis, pengurusan sisa buangan dan fizikal premis. Jika pegawai pemeriksa meragui sesuatu bahan ramuan atau bahan mentah dan lain-lainnya, bahan tersebut akan diambil untuk tujuan pensampelan dan diuji makmal. Setelah itu, hasil pemeriksaan dan laporan audit akan dibentangkan dalam mesyuarat Pra-Panel. Mesyuarat Pra-Panel adalah mesyuarat yang diadakan untuk membincangkan hasil laporan audit dan dianggotai oleh para pegawai audit yang bertauliah. Setelah laporan audit diluluskan, laporan tersebut akan dibawa ke Mesyuarat Panel Pengesahan Halal.

Keempat: Mesyuarat Panel Pengesahan Halal

Setelah aktiviti pengauditan selesai dijalankan dan dikemukakan dalam bentuk laporan audit. Laporan pengauditan dikemukakan dalam Mesyuarat Panel Pengesahan Halal. Keahlian Mesyuarat Panel Pengesahan Halal dianggotai sekurang-kurangnya tujuh orang ahli yang dilantik. Ahli panel pengesahan halal JAKIM terdiri daripada pengerusi-Pengarah Hab Halal, Setiausaha-Ketua Penolong Pengarah yang bertanggungjawab dalam pengurusan halal, dua orang pakar/lulusan syariah, seorang pakar/ lulusan teknikal dan dua orang ahli yang dilantik. Manakala ahli panel pengesahan halal JAIN terdiri daripada Pengerusi-Pengarah Jabatan Agama

Islam Negeri, Setiausaha-Ketua Penolong Pengarah yang bertanggungjawab dalam pengurusan halal, Wakil Bahagian Hab Halal JAKIM, dua orang pakar/lulusan syariah, seorang pakar/lulusan teknikal dan seorang ahli yang dilantik. Ahli Panel Pengesahan Halal bertanggungjawab membuat keputusan (lulus, lulus bersyarat, KIV, tidak berjaya, audit semula atau batal permohonan), membuat keputusan terhadap kes-kes pemantauan sama ada (penarikan balik sijil dan penyerahan balik sijil) dan memutuskan isu-isu berbangkit berkaitan permohonan pensijilan. Keputusan Mesyuarat Panel Pengesahan Halal adalah muktamad, di rekod dan difailkan untuk rujukan.

Kelima: Penerbitan Sijil Halal

Setelah Mesyuarat Panel Pengesahan Halal berpuas hati dengan laporan audit yang diberikan maka sijil halal berserta logo halal akan diterbitkan. Dalam usaha menyeragamkan sistem pensijilan halal, penggunaan logo dan sijil halal juga turut diseragamkan bagi memudahkan pemeriksaan pengesahan sijil halal, pemantauan dan penguatkuasaan. Logo halal bermaksud logo yang telah didaftarkan di bawah Akta Cap dagangan 1976 dan dikeluarkan oleh Pihak Berkuasa Agama. Logo halal Malaysia mengandungi bintang berbucu lapan di tengah-tengah bulatan; perkataan Arab-*'halal'* di tengah bintang dan diikuti tulisan Rumi "HALAL"; bulatan logo tertulis perkataan "Malaysia" dalam tulisan Rumi dan "*maliziya*" dalam perkataan Arab; dan dua bintang kecil berbucu lima diletakkan bagi memisahkan tulisan rumi dan perkataan Arab tersebut. Berikut merupakan kronologi penggunaan logo halal dalam pensijilan halal di Malaysia:

Rajah 1.2: Kronologi Penggunaan Logo Halal Malaysia

		
Logo Halal BAHEIS 1984-1998	Logo Halal JAKIM 1998-2003	Logo Halal Malaysia 2003-Kini

Sumber: JAKIM

Pengesahan logo dan sijil halal memberikan keyakinan kepada pengguna Muslim mengenai status kehalalan sesuatu produk makanan, barang gunaan dan lain-lain produk. Perakuan logo dan sijil halal mampu memenuhi budaya pengguna yang mahukan setiap produk diberikan pengesahan dari aspek kesihatan, keselamatan dan berkualiti tinggi. Selain ianya sebagai satu nilai komersial perdagangan "*marketing tools*" untuk meraih pasaran tempatan dan luar negara. Ini kerana, permintaan ke atas produk halal meningkat seiring dengan peningkatan pengguna Muslim di dunia. Hal ini menunjukkan bahawa logo dan sijil halal memainkan peranan penting dalam memastikan kualiti halal terjamin.³⁴

Keenam: Pemantauan dan Penguatkuasaan

³⁴ Ahmad Hidayat Buang dan Zulzaidi Mahmod, "Isu dan Cabaran Badan Pensijilan Halal di Malaysia," *Jurnal Syariah* 20, no. 3 (2012), 276.

Dalam tempoh satu/ dua tahun sijil halal diberikan, pemegang sijil halal akan dipantau dari semasa ke semasa. Pemantauan halal hanya dikhususkan pada pemegang sah sijil halal Malaysia manakala penguatkuasaan halal dilakukan kepada pemegang sah sijil halal Malaysia dan bukan pemegang sijil halal. Pemeriksaan pemantauan dan penguatkuasaan adalah terikat dengan undang-undang berkaitan yang diamalkan dan dikuatkuasakan dalam negara Malaysia iaitu Akta Perihal Dagangan 2011, Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia 2011 (Semakan Kedua), Akta Makanan 1983 (Akta 281), Peraturan-Peraturan Makanan 1985 dan Peraturan Kebersihan dan Keselamatan Makanan oleh KKM 2009, Animal Rules 1962 Akta Binatang 1953 (Semakan 2006), Peraturan Haiwan 1962, Akta Rumah Penyembelihan (Penswastaan) 1993 dan Akta Lembaga Kemajuan Ternakan Negara (Pembubaran), 1983 oleh Jabatan Perkhidmatan Veterinar (JPV), Akta Kastam 1967 (Larangan Mengenai Import 1998) oleh Kastam Di Raja Malaysia (KDRJ), Akta Kerajaan Tempatan 1979 (Akta 171) dan Undang-undang Kecil Pihak Tempatan (PBT), Akta/Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri oleh MAIN/JAIN dan Akta Cap Dagangan 1976. Semua pemeriksaan pemantauan dan penguatkuasaan halal dilakukan secara mengejut bagi memastikan jaminan keselamatan, kualiti dan mutu produk halal. Selepas pemeriksaan dibuat, pegawai pemeriksa akan meninggalkan salinan notis pemantauan kepada pihak syarikat.

Faktor-faktor Perkembangan Institusi Halal di Malaysia

Institusi halal di Malaysia memainkan peranan penting dalam menyingkirkan risiko haram ataupun syubhah untuk memelihara tahap kehalalan³⁵ sesuatu produk makanan, minuman, perubatan, barangan dandanan diri dan sebagainya sebelum sampai kepada pengguna. Berikut merupakan faktor-faktor yang dikenal pasti mempengaruhi kepada perkembangan institusi halal di Malaysia:

- Kesedaran JAKIM terhadap keperluan pensijilan halal kepada pengguna.³⁶

Malaysia sebuah negara Islam di rantau ASEAN yang membangun secara progresif, sederhana dan dinamik.³⁷ Ia memberikan daya saing positif yang dapat menjadikan Malaysia sebagai hab yang terbaik dalam mempromosikan, mengedarkan dan mengeluarkan makanan halal bagi memenuhi permintaan pasaran halal dunia. Tambahan pula, majoriti terbesar penduduk Malaysia adalah terdiri daripada kumpulan etnik Melayu yang beragama Islam (61.3 peratus)³⁸ dan ini memberikan kelebihan kepada negara untuk memasarkan produk halal secara terbuka di pasaran tempatan. Kemajuan pesat teknologi penyediaan makanan, peningkatan

³⁵ Ilya Nur Ab Rahman et al., "Polisi Pensijilan Halal bagi Industri Restoran di Malaysia," dalam *Pengurusan Produk Halal di Malaysia*, ed. Suhaimi Ab. Rahman dan Jafri Abdullah (Serdang: Penerbit Universiti Putra Malaysia, 2011), 124.

³⁶ Norkumala Awang, "Pandangan Hidup Islam dan Budaya Pemakanan Masa Kini," dalam *Pemakanan yang Sihat Menurut Perspektif Islam*, ed. Norkumala Awang (Kuala Lumpur: Penerbit IKIM, 2011), 1. Lihat juga, Ilya Nur Ab Rahman et al., *Polisi Pensijilan Halal bagi Industri Restoran di Malaysia*, 124. Lihat juga, Lokman Abd. Rahman, *Isu Halal Tiada Penghujung* (Melaka: Alambaca Sdn. Bhd, 2009), 113.

³⁷ Dewan Bahasa dan Pustaka, *Ensiklopedia Dunia* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2005), 13: 144.

³⁸ Department Of Statistics Malaysia, "Population Distribution and Basic Demographic Characteristic Report 2010 (Updated: 05/08/2011)," laman sesawang *Department Of Statistics Malaysia, Official Portal*, dicapai 24 Ogos 2015, https://www.statistics.gov.my/index.php?r=column/cthemedByCat&cat=117&bul_id=MDMxdHZjWTK1SjFzTzNkRXZcVZjd09&menu_id=L0pheU43NWJwRWVSZklWdzQ4TIhUUT09.

sektor perkhidmatan makanan serta isu-isu berkaitan produk halal telah meningkatkan kesedaran pihak kerajaan Malaysia tentang kepentingan pensijilan halal kepada pengguna Muslim khususnya.

JAKIM merupakan agensi pusat yang terlibat secara langsung dan mempunyai peranan penting dalam mewujudkan Malaysia sebagai sebuah pengeluar produk halal. JAKIM dilantik sebagai badan tunggal berwibawa bagi mengeluarkan sijil halal untuk kedua-dua pasaran domestik dan antarabangsa dengan standard akreditasi halal. Untuk menepati konsep halal mengikut syariat Islam, JAKIM telah menetapkan prosedur-prosedur yang jelas dan telah dilancarkan secara rasminya pada tahun 2004. Akreditasi halal JAKIM juga telah pun mendapat pengiktirafan dan perakuan di seluruh dunia berikutan penggunaan kriteria-kriteria yang ketat.

JAKIM juga mendapat sokongan padu daripada agensi-agensi kerajaan yang lain. Antara agensi kerajaan yang terlibat secara langsung adalah Kementerian Perdagangan Dalam Negeri dan Hal Ehwal Pengguna (KPDN & HEP), Kementerian Kesihatan Malaysia (KKM), Jabatan Standard Malaysia (DSM), Jabatan Agama Islam Negeri (JAIN), Jabatan Kastam Diraja Malaysia (KDRM), Unit Pemodenan Tadbiran dan Perancangan Pengurusan Malaysia (MAMPU), Kementerian Perkhidmatan Haiwan (JPH), Kementerian Sains, Teknologi dan Inovasi (MOSTI) dan lain-lain. Hal ini menunjukkan bahawa pensijilan halal Malaysia dapat dijayakan melalui pembangunan bersepadu dan penglibatan pelbagai agensi. Pada masa kini, Malaysia terus diiktiraf sebagai peneraju pembangunan industri halal apabila diberi kepercayaan mengetuai rundingan dalam kalangan negara Islam bagi mewujudkan piawaian halal universal. Pengalaman dan kepakaran yang dimiliki Malaysia dan pembangunan industri halal menjadikan negara ini diiktiraf sebagai pusat rujukan halal global.³⁹

- Kebergantungan kerajaan Malaysia terhadap produk makanan import.⁴⁰

Perkembangan industri makanan di Malaysia bermula ketika negara masih bergantung pada makanan import. Kos bagi makanan import ini telah meningkat saban tahun akibat pertambahan bilangan penduduk dan peningkatan taraf hidup penduduk. Permintaan yang kian meningkat ini telah membawa kepada kenaikan harga makanan. Pada tahun 1996, kenaikan harga barang telah menyumbang 57 peratus daripada kenaikan Indeks Harga Pengguna. Sehingga akhirnya, kenaikan harga makanan telah menyebabkan peningkatan kos import makanan dan berlakunya defisit dalam perdagangan makanan.

Keadaan ini memberikan kesan yang cukup besar dalam perkembangan ekonomi negara ketika berhadapan dengan krisis kewangan pada Julai 1997. Pada tahun 1997 juga, kerajaan Malaysia telah berbelanja sebanyak RM10 bilion untuk mengimport makanan. Perbelanjaan sebanyak itu telah membuatkan kerajaan mula menyedari bahawa usaha untuk meningkatkan aspek keselamatan makanan negara adalah sangat penting. Antara usaha tersebut adalah melalui pengeluaran makanan sendiri dan menyusun strategi bagi mengurangkan pergantungan terhadap makanan import.

³⁹ Mahanum Ab Aziz dan Zuraidah Mohamed, "Malaysia Pusat Rujukan Halal," laman sesawang *Berita Harian*, dicapai 10 April 2014, <http://www.bharian.com.my/bharian/articles/Malaysiapusatrujukanhalal/Article/>.

⁴⁰ Jafri Abdullah et al., "Kawalan Pengimportan Produk Malaysia Berasaskan Haiwan di Malaysia," dalam *Pemakanan Yang Sihat Menurut Perspektif Islam*, ed. Norkumala Awang (Kuala Lumpur: Penerbit IKIM, 2011), 51. Lihat juga, Norazilawati Md Dahlal, *Pengurusan Kualiti Makanan Halal* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2015), 11.

Selain itu, situasi peningkatan penduduk yang melebihi bekalan makanan negara telah memaksa pengusaha makanan negara untuk mengimport makanan daripada negara-negara bukan Islam seperti Thailand, Australia, New Zealand, Uruguay, India, Argentina dan Brazil bagi memenuhi keperluan bahan mentah utama seperti daging dan bahan mentah separuh siap seperti gelatin dan lain-lain produk. Namun begitu, kebanyakan produk makanan yang diimport gagal melepasi garis panduan halal menurut hukum Islam yang sewajarnya. Akhirnya, penduduk mengalami kekurangan keperluan bekalan makanan halal kerana terpaksa menolak makanan yang tidak mengikut standard halal Malaysia.

Oleh kerana itu, kerajaan telah mewujudkan mekanisme tertentu untuk mengawal dan memastikan bahan mentah yang bersumberkan haiwan yang dibawa masuk ke dalam negara ini bukan sahaja bersih bahkan selamat untuk dimakan dan menepati peraturan halal yang ditetapkan.

- Peningkatan dalam sektor pemprosesan makanan.⁴¹

Peningkatan pengeluaran makanan dalam sektor pertanian dan penternakan serta perubahan struktur demografi dan ekonomi negara telah menyumbang kepada peningkatan dalam sektor pemprosesan makanan di Malaysia. Segala aspek yang berkaitan dengan pemprosesan makanan diberikan tumpuan serius oleh pihak kerajaan sebagai bukti kesungguhan kerajaan membangunkan industri makanan halal sama ada pada peringkat domestik mahupun peringkat global. Antara aspek yang berkaitan adalah standard dan panduan halal yang perlu dipatuhi oleh keseluruhan yang terlibat dalam sistem pemprosesan makanan. Pematuhan standard halal dapat menjamin agar produk yang bakal dibeli dan digunakan oleh pengguna Muslim adalah halal dan selamat. Standard ini boleh digunakan secara bersama dengan pengguna bukan Islam kerana produk halal adalah bersifat global atau universal.

Malaysia merupakan negara yang mempunyai kelebihan untuk bersaing dalam pasaran halal pada peringkat domestik dan global kerana kelebihan dari segi permintaan, sokongan kerajaan dan kos terhadap logo serta sijil halal yang rendah. Standard halal Malaysia juga mendapat kepercayaan daripada Organization of Islamic Cooperation (OIC) dalam menerajui piawaian halal antara negara-negara Islam yang diiktiraf dunia. Malaysia turut mendahului daripada negara-negara lain dalam membangunkan manual prosedur dan beberapa piawaian halal bagi membantu pihak industri mematuhi garis panduan halal secara menyeluruh.

Pada hari ini, JAKIM telah menerbitkan Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia 2014⁴² manakala Jabatan Standard Malaysia telah menerbitkan MS 1500:2009,⁴³ MS 2200: Part 1: 2008,⁴⁴ MS 1900:2005,⁴⁵ MS 2300: 2009,⁴⁶ MS 2400,⁴⁷ MS 2393: 2010 (P),⁴⁸ MS 2424: 2012⁴⁹ dan

⁴¹ Ilya Nur Ab Rahman et al., *Polisi Pensijilan Halal bagi Industri Restoran di Malaysia*, 124. Lihat juga, Norazilawati, *Pengurusan Kualiti Makanan Halal*, 11.

⁴² Bahagian Hab Halal, *Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia 2014 (Semakan Ketiga) (MPPHM 2014)* (Jabatan Kemajuan Islam Malaysia: Bahagian Hab Halal, 2014).

⁴³ Jabatan Standard Malaysia, *MS 1500:2009 Makanan Halal: Pengeluaran, Penyediaan dan Penyimpanan- Garis Panduan Umum (Semakan Kedua)* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2009).

⁴⁴ Jabatan Standard Malaysia, *MS 2200: Bahagian 1:2008 Barang Gunaan Islam-Bahagian 1: Kosmetik dan Dandanan Diri- Garis Panduan Umum* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2008).

⁴⁵ Jabatan Standard Malaysia, *Quality Management Systems - Requirements from Islamic Perspectives (MS 1900:2005)* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2005).

⁴⁶ Jabatan Standard Malaysia, *Value-based management system – Requirements from an Islamic perspective (MS 2300: 2009)* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2009).

MS 2200-2: 2012.⁵⁰ Standard-standard halal yang dibangunkan menunjukkan inisiatif pihak kerajaan dalam merealisasikan Malaysia sebagai pusat halal dunia.⁵¹ Standard halal Malaysia juga menggabungkan dengan kaedah kualiti lazim yang lain seperti Amalan Perkilangan Baik (*Good Manufacturing Practices, GMP*), Amalan Kebersihan Baik (*Good Hygiene Practices, GHP*) dan Amalan Bahaya dan Titik Kawalan Kritikal (*Hazard Analysis Critical Control Point, HACCP*) dan beberapa standard yang lain untuk memantapkan lagi pengurusan pembangunan industri halal. Penggabungan standard halal dan kaedah kualiti lazim mampu mengeluarkan produk halal yang berkualiti tinggi.⁵²

Kesimpulan

Berdasarkan kepada keterangan di atas, dapat dirumuskan bahawa kesedaran daripada pihak kerajaan, kebergantungan pihak kerajaan terhadap produk makanan import dan peningkatan dalam sektor pemprosesan makanan adalah faktor yang menyumbang kepada perkembangan institusi halal di Malaysia. Hari ini, Malaysia boleh berbangga dengan pencapaiannya sebagai sebuah pusat perkhidmatan institusi halal yang terkemuka bukan sahaja di peringkat nasional bahkan di peringkat global. Malaysia juga mempunyai kelebihan dari sudut prosedur pensijilan halal dan standard halal yang dibangunkan kerana melakukan prosedur pemeriksaan dan penilaian yang ketat oleh Bahagian Hab Halal, JAKIM. Malahan standard halal Malaysia telah diterima diperingkat global dan mendapat kepercayaan daripada negara-negara OIC sebagai peneraju standard halal di antara negara-negara Islam yang diiktiraf dunia. Banyak negara Islam meyakini bahawa Malaysia mampu mewujudkan standard halal universal dan menjadi sebuah hab halal dunia kerana pengalamannya selama lebih 40 tahun dalam membangunkan pensijilan halal serta keupayaannya dalam kalangan negara-negara Islam. Meskipun standard halal Malaysia masih belum mampu digunakan secara bersama dengan negara-negara yang lain kerana faktor aliran mazhab yang berbeza namun begitu standard halal Malaysia harus ditambahbaik dari semasa ke semasa dengan meluaskan perbincangan kepada pandangan empat mazhab supaya ia dapat diterima umum oleh negara-negara yang lain. Malaysia juga boleh mengadakan kerjasama dengan negara-negara yang menganggotai ASEAN untuk memantapkan lagi satu standard halal yang seragam dan terpakai secara global. Pasti nya pelbagai cabaran dan kekangan yang tersedia untuk diharungi Malaysia dalam membangunkan standard halal universal namun perkara ini tidak mustahil direalisasikan pada masa hadapan.

Rujukan

-
- ⁴⁷ Jabatan Standard Malaysia, *Series on Halalan-Toyyiban Assurance Pipeline (MS 2400:2010)* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2010).
- ⁴⁸ Jabatan Standard Malaysia, *Prinsip Islam dan Halal-Definisi dan Penjelasan Istilah (MS 2393: 2010)* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2010).
- ⁴⁹ Jabatan Standard Malaysia, *MS 2424:2010: Farmaseutikal Halal- Garis Panduan Umum* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2010).
- ⁵⁰ Jabatan Standard Malaysia, *Barangan Gunaan Islam-Bahagian 2: Penggunaan Tulang, Kulit dan Bulu Haiwan-Garis Panduan Umum (MS 2200-2: 2012)* (Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2012).
- ⁵¹ Portal Halal Rasmi Malaysia, "Piawaian Malaysia," laman sesawang *Portal Halal Rasmi Malaysia*, dicapai 30 Jun 2015, <http://www.halal.gov.my/v3/index.php/ms/garis-panduan/standard-malaysia>.
- ⁵² Norazilawati, *Pengurusan Kualiti Makanan Halal*, 38.

- `Imad al-Din bin al-Fida' Isma`il bin Kathir al-Qurashi al-Dimashqi, *Tafsir al-Qur'an al-`Azim*. Al-Madinah: Maktabah al-`Ulum wa al-Hikam, 1993.
- `Iyad bin Nami Sulmi, *Usul al-Fiqh al-Ladhi la Yasa' al-Faqih Jahluhu*. Al-Riyad: Dar al-Tadmuriyah, 2012.
- "tanpa penulis", *al-Faraid al-Ariyyah li al-Tullab `Arabi-Ingelisi*. Bayrut: Dar al-Mushriq, 1986.
- Abdurrahman Haqqi et al., *Kamus Fikir*. Kuala Lumpur: Dar al-Fikr Sdn. Bhd., 2003.
- Muhammad Amin al-Shahir bin Abidin, *Hashiyah Rad al-Mukhtar*. Bayrut: Dar al-Fikr, 1992.
- Abu `Abd Allah Muhammad bin Muhammad al-Ansari al-Qurtubi, *al-Jami' li Ahkam al-Quran*. t.p.: Dar al-Kitab al-`Arabi, t.t.
- Abu Mansur Muhammad bin Ahmad al-Azhari, *Tahdhib al-Lughah*. t.p.: al-Dar al-Misriyyah li al-Ta'lif wa al-Tarjamah, t.t.
- Ahmad Hidayat Buang dan Zulzaidi Mahmod, "Isu dan Cabaran Badan Pensijilan Halal di Malaysia," *Jurnal Syariah* 20, no. 3 (2012).
- Badr al-Din Muhammad bin Bahadur bin `Abd Allah li Zarkashi, *al-Bahr al-Muhit fi Usul al-Fiqh*. Al-Kuwayt: Wizarah al-Awqaf wa al-Shu'un al-Islamiyyah, 1992.
- Bahagian Hab Halal, *Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia 2014 (Semakan Ketiga) (MPPHM 2014)*. Jabatan Kemajuan Islam Malaysia: Bahagian Hab Halal, 2014.
- Department Of Statistics Malaysia, "Population Distribution and Basic Demographic Characteristic Report 2010 (Updated: 05/08/2011)," laman sesawang *Department Of Statistics Malaysia, Official Portal*, dicapai 24 Ogos 2015, https://www.statistics.gov.my/index.php?r=column/cthemedByCat&cat=117&bul_id=MDMxdHZjWTK1SjFzTzNkRXZzcVZjdz09&menu_id=L0pheU43NWJwRWVVSZkiWdzQ4TIhUUT09.
- Dewan Bahasa dan Pustaka, *Ensiklopedia Dunia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2005, 13.
- Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Dewan*, ed. ke-4. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2007.
- Dewan Bahasa dan Pustaka, *Kamus Besar Arab-Melayu-Dewan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2006.
- Ed. E. Elias dan Elias A. Elias, *al-Qamus al-`Asri `Arabi – Ingelisi*, ed. ke- 8. Cairo: Elias' Modern Press, 1925.
- H. Anthony Salmon, *al-Qamus al-`Ali li al-Muta'allim*. Lubnan: Bayrut, 1972.
- Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, ed. J. Milton Cowan, ed. ke-3. Lubnan: Maktabah Lubnan, 1980.
- Ibrahim Anis et al., *al-Mu'jam al-Wasit*, ed. ke-2. t.p.: t.t.p., t.t.
- Ilya Nur Ab Rahman et al., "Polisi Pensijilan Halal bagi Industri Restoran di Malaysia," dalam *Pengurusan Produk Halal di Malaysia*, ed. Suhaimi Ab. Rahman dan Jafri Abdullah. Serdang: Penerbit Universiti Putra Malaysia, 2011.

- Department of Standard Malaysia, *Barangan Gunaan Islam-Bahagian 2: Penggunaan Tulang, Kulit dan Bulu Haiwan-Garis Panduan Umum (MS 2200-2: 2012)*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2012.
- Department of Standard Malaysia, *MS 1500:2009 Makanan Halal: Pengeluaran, Penyediaan dan Penyimpanan- Garis Panduan Umum (Semakan Kedua)*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2009.
- Department of Standard Malaysia, *MS 2200: Bahagian 1:2008 Barang Gunaan Islam-Bahagian 1: Kosmetik dan Dandanan Diri- Garis Panduan Umum*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2008.
- Department of Standard Malaysia, *MS 2424:2010: Farmaseutikal Halal- Garis Panduan Umum*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2010.
- Department of Standard Malaysia, *Prinsip Islam dan Halal-Definisi dan Penjelasan Istilah (MS 2393: 2010)*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2010.
- Department of Standard Malaysia, *Quality Management Systems - Requirements from Islamic Perspectives (MS 1900:2005)*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2005.
- Department of Standard Malaysia, *Series on Halalan-Toyyiban Assurance Pipeline (MS 2400:2010)*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2010.
- Department of Standard Malaysia, *Value-based management system – Requirements from an Islamic perspective (MS 2300: 2009)*. Cyberjaya: Jabatan Standard Malaysia, 2009.
- Jafri Abdullah et al., "Kawalan Pengimportan Produk Malaysia Berasaskan Haiwan di Malaysia," dalam *Pemakanan Yang Sihat Menurut Perspektif Islam*, ed. Norkumala Awang (Kuala Lumpur: Penerbit IKIM, 2011).
- Lokman Abd. Rahman, *Isu Halal Tiada Penghujung*. Melaka: Alambaca Sdn. Bhd, 2009.
- Mahanum Ab Aziz dan Zuraidah Mohamed, "Malaysia Pusat Rujukan Halal," laman sesawang *Berita Harian*, dicapai 10 April 2014, <http://www.bharian.com.my/bharian/articles/Malaysiapusatrujukanhalal/Article/>.
- Maktabah al-Sharqiyyah, *al-Munjid fi al-Lughah wa al-'lam*. Bayrut: Lubnan, 1986.
- Mohamad Nasran Mohamad dan Norhalina Othman, "Audit Pengesahan Halal: Kajian Di Jabatan Kemajuan Islam Malaysia," *Jurnal Penyelidikan Islam* 22 (2009).
- Muhammad Abu al-Nur Zuhayr, *Usul al-Fiqh*. al-Qaherah: Dar al-Tiba'ah al-Muhammadiyah, t.t.
- Muhammad al-Khadari Bik, *Usul al-Fiqh*. Bayrut: Dar al-Qalam, 1987.
- Muhammad bin Abi Bakr bin 'Abd al-Qadir al-Razi, *Mukhtar al-Sihah*. Bayrut: Maktabah Lubnan Nasyirun, 1995.
- Nadia Zammil Md Nasir (Penolong Pengarah, Bahagian Hab Halal, Cawangan Pengurusan Halal), dalam temu bual dengan penulis, 22 Mei 2014.
- Noor Eshah Tom A. Wahab, "Konsep Halal dalam Pemakanan dari Perspektif Agama dan Keperluan Masyarakat" (makalah, Manusia dan Masyarakat, Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Fakulti Keseniaan dan Sains Sosial, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2008).
- Norazilawati Md Dahlal, *Pengurusan Kualiti Makanan Halal*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2015.

- Norkumala Awang, "Pandangan Hidup Islam dan Budaya Pemakanan Masa Kini," dalam *Pemakanan yang Sehat Menurut Perspektif Islam*, ed. Norkumala Awang (Kuala Lumpur: Penerbit IKIM, 2011).
- Portal Halal Rasmi Malaysia, "Misi, Visi dan Objektif," laman sesawang *Portal Halal Rasmi Malaysia*, dicapai pada 29 Mei 2014, <http://www.halal.gov.my/v3/index.php/ms/korporat/misi- visi-dan-objektif>.
- Portal Halal Rasmi Malaysia, "Penjenamaan Semula Sistem E-Halal," laman sesawang *Portal Halal Rasmi Malaysia*, dicapai pada 29 Mei 2014, <http://www.halal.gov.my/v3/index.php/ms/media/pengumuman/327-penjenamaan-semula-sistem-e-halal>.
- Portal Halal Rasmi Malaysia, "Piawaian Malaysia," laman sesawang *Portal Halal Rasmi Malaysia*, dicapai 30 Jun 2015, <http://www.halal.gov.my/v3/index.php/ms/garis-panduan/standard-malaysia>.
- Portal Halal Rasmi Malaysia, "Sejarah Halal," laman sesawang Portal Halal Rasmi Malaysia, dicapai pada 29 Mei 2014, <http://www.halal.gov.my/v3/index.php/ms/korporat/sejarah-halal>.
- Wahbah al-Zuhayli, *al-Fiqh al-Islami wa Adillatuhu*, ed. ke-3. Dimashq: Dar al-Fikr, 1989.
- Wizarah al-Awqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah, *al-Mawsu'ah al-Fiqhiyyah*. ed. ke-2. Al-Kuwayt: Wizarah al-Awqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah, 1990.